

HET
PROEFSCHRIFT
VAN

...
Christianne de Poot

Een vrouw komt bij de politie. Ze vertelt dat ze na een feestje is verkracht. De vrouw is wel uit eigen beweging bij haar belager in bed gekropen. Bij zo'n zogenaemde 'date-rape' is het lastig uit te maken wat het aandeel van de vrouw zelf precies is. De agent die procesverbaal opmaakt, kan in zijn vraagstelling al aangeven bij wie volgens hem de verantwoordelijkheid ligt voor de onfortuinlijke vrijpartij. Dat doet hij bewust of onbewust. Mensen vormen zich nu eenmaal direct bij de eerste aanblik een oordeel over een ander. Maakt zo'n vrouw een zelfbewuste indruk, heeft ze een diep de-colleté en is ze zwaar opgemaakt, dan is de politieman eerder geneigd al in zijn vraagstelling aan te sturen op 'eigen schuld' dan wanneer hij een verlegen dame in een slobbertrui tegenover zich heeft zitten.

Deze casus analyseert neerlandicus en taalpsycholoog Christianne de Poot in haar proefschrift *De sturende werking van het werkwoord in de vraag*. Daarop promoveerde ze op 21 maart aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. Het verhaal van de verkrachte vrouw is een van de beschreven gevallen waarin (totaal 150 verschillende) onderzoekers met personen spreken die een verkrachting komen aangeven. De Poot vroeg zich af in hoeverre een vooroordeel van een onderzoeker over de aangeefster invloed heeft op de wijze waarop hij of zij een vraag formuleert.

● **MANIPULATIEMIDDEL**

In een vraagzin, zo stelt De Poot, bepaalt het werkwoord wie de vraagsteller verantwoordelijk acht voor een voorval waarbij twee personen betrokken zijn. Ze onderscheidt twee soorten werkwoorden: handelingwerkwoorden: 'Waarom slaat Jan Piet?', en toestandwerkwoorden: 'Waarom haat Jan Piet?' Met *toestand* bedoelt De Poot de staat waarin het onderwerp van de zin zich bevindt.

Afhankelijk van het voorkomen van een van deze twee soorten werk-

Sturende vragen

Mieke Zijlmans

woorden in de vraagzin, zal degene die antwoordt automatisch de verantwoordelijkheid bij de ene of bij de andere betrokkene leggen. In een reeks onderzoeken waarin De Poot proefpersonen vroeg over persoonlijke ervaringen te vertellen, toonde ze de sturende werking van het werkwoord in de vraagzin aan. Luidt de vraag 'Waarom vertrouwde je die man?' (toestandwerkwoord), dan begint het antwoord doorgaans met 'Omdat hij...' De ondervraagde gaat dus in op de rol van de ander. Is de vraag 'Waarom vertrouwde je die man dat toe?' (handelingwerkwoord), dan gaat de ondervraagde in op de eigen rol: 'Omdat ik...'

Wanneer een open vraag een handelingwerkwoord bevat, blijkt de antwoordgever zich systematisch op het subject, het onderwerp van de zin te richten. Als de vraag een toestandwerkwoord bevat, blijkt men zich in het antwoord sterk op het object, het lijdend voorwerp van de zin, te richten. Opvallend is dat de ondervraagde niet in de gaten heeft dat hij wordt gestuurd.

Vervolgens heeft de onderzoeker die antwoorden aan derden voorgelegd en hun gevraagd wie zij verantwoordelijk achten. Daaruit bleek dat derden aannemen dat diegene op wie men zich in het antwoord het sterkst richt, ook het meest verantwoordelijk is geweest voor wat er is gebeurd. Dat betekent impliciet dat het werkwoordtype in de vraag het oordeel van derden beïnvloedt. Kennelijk kan dat werkwoord zo dienen als manipulatiemiddel.

● **UITGEZETTE VAL**

De Poot onderzocht of mensen, afhankelijk van de situatie, systematisch kiezen voor één type werkwoord, of ze dus het eindoordeel manipuleren, zelfs wanneer ze denken neutraal en onbevooroordeeld te zijn. Daartoe zette de onderzoeker voor een aantal proefpersonen een val uit. Ze liet ze werken met de eerder beschreven casus: vrouw komt aangifte doen van verkrachting, proefpersoon speelt voor rechner. Haar nepagenten gaf de onderzoeker verschillende voorinformatie. Tegen één groep zei ze: 'Deze vrouw is vorige week ook al hier geweest met een kletsverhaal, dus het is niet zeker of wat ze nu vertelt waar is. Maar ondervraag haar zo neutraal mogelijk en kijk wat eruit komt.' Tegen een andere groep vraagstellers zei ze: 'Deze vrouw is erg van haar stuk door het gedoe met die man. Het is overigens niet duidelijk wat er nou precies gebeurd is; ondervraag haar dus zo neutraal mogelijk en zie maar wat eruit komt.'

Uit die test bleek dat de proefpersonen onbewust kiezen voor sturende vragen. Neutraal vragen, concludeert De Poot daaruit, is zonder training haast onmogelijk. De onderzoekers met een negatief vooroordeel stellen – over wat voorafging op de bewuste avond – dus vragen in de orde van 'Heb je met hem gedanst?' (*zij* is verantwoordelijk). De positief geïnformeerde agenten vragen eerder 'Heeft hij met jou gedanst?' (*hij* is verantwoordelijk). Daarmee stuurt het vooroordeel van de vraagsteller de uitkomst van het gesprek, dus het aanwijzen van de verantwoordelijke voor een handeling tussen twee personen. En: niemand heeft het in de gaten, zo blijkt. Noch de vraagsteller, noch de ondervraagde, noch de beoordelaar zegt de vragen als sturend te ervaren. <

Christianne de Poot: *De sturende werking van het werkwoord in de vraag*. Proefschrift Vrije Universiteit Amsterdam. ISBN 90-9009238-2